

הכנס המדעי ה-16
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ה

ספרות, שירה ולשון

יו"ר: רינה בן-שחר

"עד היום הזה": אטיולוגיה, רטוריקה או מוטיב ספרותי?

"To this day": Aetiology, rhetoric or literary motif?

בסיפורים מקראיים רבים ישנו חיבור מכוון בין עובדות סובייקטיביות השייכות לסיפור לעובדות אובייקטיביות השייכות למציאות שמחוץ לסיפור. העובדות האובייקטיביות יוצגו ככאלו באופן מפורש, למשל באמצעות השימוש בנוסחה: "על כן... עד היום הזה". נהוג להתייחס ליחסים בין העובדות הסובייקטיביות לאובייקטיביות באחד משני כיוונים: (1) המחבר משתמש בסיפור לצורך הסבר תופעה הקיימת במציאות – הפרשנות האטיולוגית; ו-(2) המציאות משמשת לצרכים הדידקטיים והרטוריים של המחבר או העורך – הפרשנות התקשורתית (הרטורית-דידקטית).

בהרצאתי אציג סיפורים שונים השייכים לדפוס ספרותי מוגדר, דפוס "סיפורי יציאה למסע", ואראה שבכל אחד מהם מוזכרת תופעה אובייקטיבית. תופעה זו חוזרת ומופיעה בסיפורים השונים בניסוח דומה ובמיקום דומה בעלילה. השכיחות הגבוהה של האזכורים המופיעים בסיפורים מסוג מסוים והשיטתיות המאפיינת את הופעתם יקשו על אימוצם של הסברים חיצוניים כגון אלו שמציעות הפרשנות האטיולוגית והפרשנות התקשורתית, וידרשו הסבר שיש לו קשר פנימי לרכיבי הנוספים של הדפוס – הפרשנות הספרותית.

מילות מפתח: סיפור אטיולוגי, "עד היום הזה", סיפורי יציאה למסע, מוטיב ספרותי

Moshe Itzhaki & Rina Ben-Shahar

משה יצחקי ורינה בן-שחר

תרגום שירי אנה בלנדיאנה מרומנית לעברית: שיחה בין המתרגם לחוקרת תרגום

Translating the poetry of Ana Blandiana from Romanian into Hebrew:

A dialogue between a poet-translator and a translation researcher

השנה (2014) התפרסם בהוצאת "קשב לשירה" הספר שפול החושים, מבחר משיריה של המשוררת הרומנייה אנה בלנדיאנה, בתרגום לעברית בידי משה יצחקי. יצחקי, בן לעולים שעלו ארצה מרומניה, הדחיק במשך שנים רבות את שפת האם שלו – הרומנית, ודבק בשפה העברית כמייצגת את העברי החדש. גורמים שונים, אישיים-משפחתיים, חברתיים ואמנותיים, ובין השאר מפגשים עם המשוררת אנה בלנדיאנה, הביאו ל"התפרצות השפה הרומנית ממעמקי כליאתה" (כדברי המתרגם בפתח הדבר לספר השירים) בתודעתו וביצירתו של יצחקי.

בכוונתנו לנהל ריאיון-שיחה על תהליך התרגום שעבר יצחקי בתרגום שיריה של בלנדיאנה ועל אופי שיריה של המשוררת במקור ובתרגום. רינה בן-שחר תפנה שאלות אל המתרגם-משורר, שאלות הנוגעות באספקטים שונים. האחד הוא האספקט האישי-ביוגרפי: איך התודע יצחקי מחדש לשפה הרומנית, איך השלים חסרים בידע השפה הזו, איך הגיע לשליטה בשפה, ומה עוד עליו להשיג בשליטה ברומנית כדי להתמודד היטב עם אתגרי תרגום שירה. אספקט נוסף הוא ההתמודדות עם אילוצי תרגום שירה – אופן ההקבלה של האמצעים הפרוזודיים במקור הרומני ובתרגום, המתח בין נאמנות למרכיבים צורניים במקור (משקל, חריזה, אורך הטור, מצלול וכד') לבין הנאמנות למרכיבי המשמעות, ההבדל בין הריתמוס של הרומנית לזה של העברית והשתקפותו בתרגום, ועוד.

השיחה תטפל באספקט נוסף - הצפנים המיוחדים בשירתה של בלנדיאנה, דרכי העברתם לעברית ושאלת שקיפותם לקורא העברי, הרחוק מההקשרים שבתוכם יצרה בלנדיאנה את שיריה. חלק נכבד משיריה של בלנדיאנה נכתבו בימי המשטר הקומוניסטי ברומניה, ימי צ'אושסקו, שבהם, כידוע, לא ניתן היה להביע ביקורת על המשטר באופן מפורש. אף כי בלנדיאנה איננה משוררת פוליטית מובהקת, היא הגיבה לשוב אותה והביעה ביקורת על המשטר בצפנים שעשויים היו להיות מובנים לקורא הרומני בן-זמנה. הבנת הצפנים הללו התחדדה והתבהרה בעקבות מחקר שעורך משה יצחקי על שפת הצפנים של השירה הרומנית בתקופה הקומוניסטית ברומניה, ובעקבות סיור מחקרי ומפגש שנערך הקיץ עם המשוררת במוזאון שייסדה לזכר קורבנות המשטר בעיר סיגט שבצפון רומניה. נשוחח על הצפנים האלה, שהם חלק מבעיות של הבדלי תרבות בין סביבת טקסט המקור לסביבת טקסט היעד (הטקסט המתורגם), שעל המתרגם להתמודד אתן.

מילות מפתח: תרגום שירה, אילוצים בתרגום שירה, הבדלים בין-תרבותיים, מתח צורה-תוכן בתרגום, גורמים פרוזודיים

Carmit Miller Shapiro

כרמית מילר שפירו

הבעת עמדה אפיסטמית באמצעות חזרה על דברי בן השיח בעברית היומיומית הדבורה

Expressing an epistemic stance via other-repetition in casual Hebrew

המונח "עמדה אפיסטמית" מתייחס למידת ביטחונה של הדובר במבע הנאמר בשיחה על-ידו או על-ידי בן השיח ולמקור ידיעתו לגבי הדברים הנאמרים. המחקר עוסק בהבעת עמדה אפיסטמית בשיח העברי היומיומי הדבור, ביתה הטבעי של השפה.

מטרת המחקר היא לבדוק אלו אמצעים לשוניים משמשים להבעת עמדה אפיסטמית, וכיצד הם מתפקדים בשיח העברי היומיומי הדבור. חקירת האמצעים הללו בשיח הדבור ובתוך ההקשר הרחב שבו הופקו, תורמת להבנת אופן השימוש בהם ודפוסי התהוותם מן השיח ומרחיבה את הבנתנו לגבי יחסי הגומלין שבין הדקדוק לאינטראקציה.

המחקר התבסס על 104 שיחות ספונטניות המתומללות ב"קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה". כל שיחה כללה 2-5 דוברים, ובסך הכל השתתפו בשיחות 287 דוברים שונים. בשיחות אלו נחקרו לעומק האמצעים הלשוניים המשמשים להבעת עמדה אפיסטמית, ונבחנו יחסי הגומלין בינם לבין השיח.

במחקר נמצא כי דוברים משתמשים להבעת עמדה אפיסטמית במבעים שונים ומגוונים (לדוגמה: אני חושבת, אולי, בטח, ועוד) וכן באסטרטגיות שיח שונות המבוססות על עקרון החזרה בשיח. אחת מאסטרטגיות השיח הללו, שבה אתמקד בהרצאה, היא חזרתו של הדובר על דבריו של בן השיח.

בקורפוס נמצאו חזרות על דברי בן השיח המשמשות להבעת ביטחון מלא של הדובר בתוכן הדברים. נמצא כי חזרות אלו מעידות במקרים רבים על "עצמאות אפיסטמית" של הדובר, כלומר על ידע קודם שלו לגבי דברי בן השיח, ולעיתים גם על "סמכות אפיסטמית" שלו לאשר את תוכן הדברים, לדוגמה:

297 ליהי: . . יש לה חבר,

298 בן שלושים ו. . חמש!

299 רותי: . . חמש.

בנוסף לכך נמצאו חזרות המשמשות להבעת ספק וחוסר אמונה של הדובר לגבי דברי בן השיח. חזרות אלו מלוות בצחוק, בהנגנה עולה או בהנגנה המעידה על אירוניה, לדוגמה:

1 ענת: . . ואני חושבת שהוא באמת סיפור מתאים,

2 שהוא מתאים להיות,

3 . . סרט קצ-ר.

4 דבורה: . . סרט קצר.

5 (צחוק)

במחקר נמצא כי חזרות המשמשות להבעת עמדה אפיסטמית נושאות אף פונקציות אינטראקטיביות שונות, כגון: הבניית סמכותו של הדובר, הפגנת מעורבותו בשיח ועוד, וכי הן מצביעות על "התכוונות" (alignment) בין הדוברים בשיחה.

בהרצאה אציג ואדגים חזרות על דברי בן השיח המשמשות להבעת עמדה אפיסטמית מסוגים שונים, ואעמוד על יחסי הגומלין בינן לבין האינטראקציה. כמו כן אראה כי חזרות אלו ממלאות תפקיד חשוב בהבניית אינטרסובייקטיביות בין הדוברים, אשר מאפיינת במידה רבה את הפעולה של הבעת עמדה בשיח.

מילות מפתח: עמדה אפיסטמית, חזרה על דברי בן השיח, שיח דבור, אינטראקציה, אינטרסובייקטיביות

Irit Zeevi & Deborah Dubiner

עירית זאבי ודבורה דובינר

"כולנו צוק איתן": על נוף לשוני במבצע "צוק איתן"

"We are all strong": The linguistic landscape during

Operation Tzuk Eitan

מחקר של נוף לשוני מבקש לתאר ולנתח סימנים לשוניים-חזותיים שנוצרו באופן מכוון על-ידי בני אנוש לשם העברת משמעות וממוקמים במרחב הציבורי. בהלימה לגישה זו, מטרת המחקר היא לבחון את הנוף הלשוני-חזותי של שלטי חוצות שנתלו ברחבי ישראל במהלך מבצע "צוק איתן" והתייחסו אליו.

"צוק איתן" היה מבצע צבאי של ישראל נגד כוחות טרור ברצועת עזה שהחל ב-8 ביולי 2014 והסתיים ב-26 באוגוסט 2014. מטרת המבצע הייתה הפסקת ירי מסיבי של רקטות שסיכן את מרבית אוכלוסיית ישראל ובמיוחד את תושבי הדרום וחיסול איום המנהרות ההתקפיות של ארגון החמאס. המבצע החל בהתקפה אווירית רחבה על יעדים ברצועת עזה ובהמשכו שולבו גם כוחות קרקע. במהלך המבצע יישובים רבים בדרום התרוקנו מתושביהם אשר העתיקו באופן זמני את מקום מגוריהם ליישובים מארחים במרכז הארץ ובצפונה. למרות הנפגעים בקרב הצדדים הלוחמים מתחילת המבצע וגם במהלכו, רוב הציבור היהודי בישראל הביע תמיכה בהפעלת הכוח הצבאי ובמטרות המבצע. בעשורים האחרונים החברה הישראלית מוצגת ומוגדרת כחברה בעלת זהות יחידאית והישגית ללא קשר לאינטרסים הלאומיים. עם זאת, בעתות משבר ומצוקה, סולידריות חברתית וערכים פטריוטיים נוטים לשרור בה יותר מאשר בימים כתיקונם.

ניתוח שלטי החוצות אמור להוות תרומה להכרת זהותה, ערכיה ואמונותיה של החברה בישראל ולהבנת אופי הפטריוטיזם בישראל בעתות משבר, והוא בבחינת נוף לשוני שטרם נראה במרחב הציבורי הישראלי.

כקורפוס המחקר שימשו 300 שלטי חוצות שנתלו ברחבי הארץ במהלך המבצע ושבע לאחר תומו. נדגמו כל השלטים שעשו שימוש כלשהו בתוכני המלחמה, אך בסך הכול נותחו 100 שלטים שונים (נמצא מופע גבוה של שלטים זהים). הנתונים נותחו בנייתו איכותני פרשני-סמיוטי (לפי מרכיבים המקובלים במחקרי נוף לשוני) ומספר פרמטרים נבחנו גם באופן כמותי.

השלטים הופקו על-ידי רשויות מקומיות, ההסתדרות הציונית העולמית, אגודות אזרחים (שחלקן קמו רק למטרה זו), תנועות נוער, תלמידים, אזרחים מן השורה וגופים מסחריים. השלטים הוצבו באופן בולט

במקומות שונים : בכניסה ובמרכזי היישובים והערים, על גשרים של כבישים ראשיים, בצמתים מרכזיים, על חזיתות אוטובוסים ומבני ציבור, על גדרות של מוסדות ציבור ובתים פרטיים מצפון הארץ ועד דרומה.

ניתוח לשוני-חזותי של שלטי החוצות חושף מידה רבה של גילויי פטריוטיזם כמו שימוש בדגל ישראל ובצבעיו, שימוש נרחב בצורות לשוניות ובמבעים המלמדים על סולידריות חברתית, על דאגה והערכה לעם, לקולקטיב (בשונה מימי הפוגה), ועל רצון של גופים רבים להגן על האוכלוסייה החלשה והפגועה בדרום. אולם יותר מכל אלה הוא מצביע על הבעת הערכה והוקרה לחיילי צה"ל. הממצאים מלמדים על מידה פחותה של איחולים לשקט ולשלום, ובמקרים בודדים עולה מהם מסר נגד המבצע ונגד מלחמות. בהרצאה יוצגו ויודגמו שלטי החוצות ויוסברו הדרכים שהמוענים נקטו לצורך העברת המסרים שלהם.

מילות מפתח : מבצע צוק איתן, נוף לשוני, פטריוטיזם, סולידריות חברתית, החברה הישראלית